

शब्द	पाठ।	प्राथिना	अर्थ	[सुगम संस्कृत] [भाग 3]
यतोयतः	-	-	जहाँ भी	
समीहसे	-	-	सत्य-चेष्टाएँ,	उचित प्रयत्न
ततः	-	-	वहाँ से	
नः	-	-	हम लोगों को	
अभयम्	-	-	भय रहित	
कुरु	-	-	करो	
प्रजाभ्यः	-	-	प्रजा या सन्तान के लिए	
शान्ति	-	-	शान्ति	
पशुभ्यः	-	-	पशुओं के लिए	
यत्	-	-	जो	
प्रबानम्	-	-	विशिष्ट ज्ञान	
यत् द्युतिः	-	-	जो द्युति	
प्रजासु	-	-	प्रजाओं में, प्राणिकों में	
अमृतम्	-	-	अमर ज्योति अमिट ज्योति	
अन्तः	-	-	भीतर	
यस्मात्	-	-	जिससे	
किञ्चन	-	-	कौड़ी	
न	-	-	नहीं	
कर्म	-	-	काम	
क्रियते	-	-	कार्य किया जाता है।	
तत्	-	-	वह	
मे	-	-	मेरा	
शिवम्	-	-	शुभ - मंगलकारक	
येन	-	-	जिससे, जिसके द्वारा	
अमृतेन	-	-	अमर जिस मन के द्वारा	
भुवनम्	-	-	संसार को	
भूतम्	-	-	व्यतीत, बीता हुआ	
सर्वम्	-	-	सब कुछ	
परिवृष्टम्	-	-	परिव्याप्त, पूर्णरूप से भरा हुआ	
यज्ञ	-	-	यज्ञ	
तायते	-	-	सम्पन्न किया जाता है।	

शब्द	-	अर्थ
त्वम्	-	तुम
आदिदेवः	-	प्रथम देवता, ब्रह्म सृष्टि का प्रथम
पुराणः पुरुषः	-	प्राचीनतम पुरुष
त्वमास्य विश्वस्य	-	तुम इस संसार के
परमानन्दानम्	-	आदि कारण
वेत्ता	-	जानने वाले
वेद्यम्	-	जानने योग्य

1 सन्धि कीजिए :-

प्रजाभ्यः + अभ्यम्	-	प्रजाभ्योऽभ्यम्
यत् + ज्योतिः	-	यज्ज्योतिः
किम् + चन	-	किञ्चन
येन + इदम्	-	येनेदं
वेत्ता + आस	-	वेत्तासि
पापात् + अस्मात् + निवारय	-	पापादस्मान्निवारय
धृतिः + च	-	धृतिश्च
यस्मात् + न	-	यस्मान्न
सम् + कल्प	-	संकल्प
पुराणः + त्वम्	-	पुराणः त्वम्
शरण + आगतान्	-	शरणागतान्

2 रिक्त स्थान भरिए :-

(क) यां मेधां देवगणाः पितरश्चोपासते ।
तथा सामद्य मेधयाग्ने मेधाविनं कुरु ॥

(ख) अभयं देहि देवेश । पापादस्मान्निवारय ।
वयं त्वां शरणं यामः रक्ष नः शरणागतान् ॥

शब्द	अर्थ
विवाहोपरान्तं	विवाह के बाद
नामानुकूलाः	नाम के अनुकूल
स्वमात्रा	अपनी माता के साथ
शीघ्रि	शीघ्र ही
आगत्य	आकर
अनुगतगमना	पीछे-पीछे चलनेवाली, अनुसरण करने वाली
भार्या	भरण-पोषण करने वाली (पत्नी)
भा	प्रकाश
मती	मुक्ता
भामती	प्रकाश मुक्ता

1. संस्कृत में उत्तर लिखिए -

- (क) वाचस्पति मिश्रः किं करोति स्म ?
वाचस्पति मिश्रः वेदान्तसूत्राणां टीकाकरणे तत्परः आसीत् ।
- (ख) वाचस्पति मिश्रस्य पत्नी का आसीत् ?
वाचस्पति मिश्रस्य पत्नी भामती आसीत् ।
- (ग) भामती वाचस्पति मिश्रस्य गृहे किं करोति स्म ?
भामती वाचस्पति मिश्रस्य गृहे भोजनं पाचयन्ति, वस्त्राणि प्रक्षालयति, प्रकीर्णस्य मार्जनं करोति स्म, विवादग्रस्तेषु प्रश्नेषु तर्कमधीपकरोति स्म ।
- (घ) वाचस्पति मिश्रः कस्मिन् विषये टीका लिखति स्म ?
वाचस्पति मिश्रः भामती विषये टीका लिखति स्म ।
- (ङ) मिश्रस्य टीका केन नाम्ना प्रसिद्धिं गता ?
मिश्रस्य टीका भामती नाम्ना प्रसिद्धिं गता ।

2. संस्कृत में अनुवाद कीजिए -

(क) वाचस्पति मिथ संस्कृत के एक महान् विद्वान् थै ।
वाचस्पति मिथः संस्कृतस्य एकः महान् विद्वान् आसीत् ।

(ख) उन्होंने वेदान्त के साथ अन्य दर्शनों पर भी कार्य किया ।
सः वेदान्तेन सह अन्य दर्शनेषु अपि कार्यम् अकरोत् ।

(ग) उन्होंने अपनी टीका का नाम भामती रखा ।
सः स्वटीकायाः नाम भामती अस्चयत् ।

(घ) उनकी पत्नी का नाम भी भामती था ।
तस्य भार्याः नाम अपि भामती आसीत् ।

(ङ) भामती एक सेवापरायणा पत्नी थी ।
भामती सका सेवापरायणा भार्या आसीत् ।

(च) भारतवर्ष में ऐसी अनेक स्त्रियां जन्म ले चुकी हैं ।
भारतवर्षे इत्थं अनेके स्त्रियाः जन्मं वाञ्छन्ति ।

3. रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए -

(क) सा अतीव कार्यनिपुणा बुद्धिमती चासीत् ।

(ख) इथमेव सा महिला या शंकायाः समाधानम् अपि अकरोत् ।

(ग) भामती टीकारूपेण तु सा अद्यापि जीवति ।

(घ) पुरा आसीत् कश्चिद् वाचस्पति मिश्रनामधेयः विद्वान् ।

(ङ) भामती विवाहोपरन्तम् अपि पितृगृहे स्व अवसत् ।

पाठ 3 - विद्याविहीनः पशुः

शब्द	-	अर्थ
विद्याविहीनाः	-	अनपढ़
मद्यै	:-	बीच में
अवलोक्य	-	देखकर
सताम्	-	सज्जनों के
आहूय	-	बुलाकर
अश्मा	-	पत्थर
द्रव्यम्	-	धान
सुप्रतिष्ठितः	-	उचितपद पर स्थापित
क्षणाम्	-	दृः
रचयित्वा	-	बनाकर
मूढाः	-	मूर्ख
समर्पय	-	समर्पित करके

1. संस्कृत में उत्तर लिखिए -

(क) नृपतेः पुत्राः कियन्तः आसन् ?
नृपतेः पुत्राः त्रयः आसन् ।

(ख) नृपतेः पुत्राः कीदृशः आसन् ?
नृपतेः पुत्राः विद्याविहीनाः आसन् ।

(ग) राजा अमरशक्तिः स्वपुत्रान् कस्मै समर्पयत् ?
राजा अमरशक्तिः स्वपुत्रान् विष्णुशर्मण्यै समर्पयत् ।

(घ) विष्णुशर्मा नृपाय किम् अकथयत् ?
विष्णुशर्मा नृपाय अकथयत् - "भगवन् ! कृपया मम एतान् पुत्रान् शीघ्रमेव योग्यान् कारिष्यासि तदाहं युष्मभ्यं महत् द्रव्यं दास्यामि" ।

(ङ.) विष्णुशर्मा कः आसीत् ?
विष्णुशर्मा महान् विद्वान् आसीत् ।

(च) कुत्रास्ति महिलारोष्यं नाम नगरम् ?
महिलारोष्यं नाम नगरं दक्षिणात्ये जनपदे अस्ति ।

(छ) पण्डित अमरशक्तिः कः आसीत् ?
पण्डित अमरशक्तिः राजा आसीत् ।

(ज) राजा सचिवान् आहूय किम् अकथयत् ?
राजा सचिवान् आहूय अकथयत् - भौः। भूयं जानीथ यत्
सर्वे पुत्राः विद्याविहीनाः। राजा तान् विद्याविशितान् शान्ति
च अवदत्। एतान् मम विधान अवलोक्य अहं राज्ये
अनुभवं न करोमि। तस्मात् भूयं किमपि प्रयत्नं कुर्वत, येन
बुद्धिमन्तः स्युः।

(झ) विष्णुशर्मा किम् ग्रन्थं अरचयत् ?
विष्णुशर्मा 'पंचतन्त्र' ग्रन्थं अरचयत् ।

(ञ) राजपुत्रः कति मासे नीतिशास्त्रे निपुणाः अभवन् ?
राजपुत्रः षड् मासे नीतिशास्त्रे निपुणाः अभवन् ।

2. संस्कृत में अनुवाद की जरूरत -

(क) एक राजा था।
एकः राजा आसीत् ।

(ख) उसके तीन पुत्र थे।
तस्य त्रयः पुत्राः आसन् ।

(ग) सभी पुत्र विद्यासे रहित थे।
सर्वे पुत्राः विद्याविहीनाः आसन् ।

(घ) एक दिन राजा ने सोचा।
एकस्मिन् दिवसे राजा अपिन्तयत् ।

(ड) मेरे ^{पू} सभी पुत्र शास्त्रविद्या से रहित हैं।
गम एते सर्वे पुत्राः शास्त्रविद्ययाकिरीटान् सन्ति ।

(च) उसने सभी सचिवों को बुलाया और उपाय पूछा।
सः सर्वे सचिवान् आहूय उपायं च अपृच्छत् ।

(छ) आप सभी मिलकर ऐसा उपाय बताएँ जिससे इन पुत्रों को शिक्षा प्राप्त हो सके।
भक्तः सर्वे मिलित्वा अस्य उपायं अवदन् ~~येन~~ एते पुत्रान् शिक्षान् प्राप्नुवन्ति ।

(ज) मंत्रियों में एक ने कहा।
मंत्रिषु एकः अकथयत् ।

(झ) यहाँ एक विष्णुशर्मा नामक महान् विद्वान् है।
अत्र एकः विष्णुशर्मा नाम महान् विद्वान् अस्ति ।

(ञ) उनके पास भेजकर इन तीनों बालकों को विद्वान् बनाया जा सकता है।
तस्य समीपं प्रेषित्वा स्ते त्रयः बालकान् विद्वान् करिष्यति ।

(ट) राजा ने वैसा ही किया।
राजा तथैव अकरोत् ।